

от

проф. д-р ПЕТЪР ЛОЗАНОВ СЛАВЕЙКОВ – ГГФ при СУ»Св. Климент Охридски»
(член на Научно жури утвърдено със Заповед на Директора на НИГГГ към БАН
№ 01 – 253 /13.10.2015 г.)

на

**Дисертационния труд на тема «Демографска ситуация в селата на
Югоизточна България» за придобиването на ОНС «Доктор» в научната област
4.Природни науки, математика и информатика, професионално
направление 4.4. Науки за земята**

Представеният дисертационен труд е с автор **Борис Георгиев Казаков**, докторант на
самостоятелна подготовка в департамент „География”, секция „Икономическа и
социална география” на НИГГГ към БАН.

1. ДАННИ ЗА ДОКТОРАНТА.

Асистент Борис Георгиев Казаков е роден на 28.04.1974г.в Бургас. Средното си образование завършва през 1993г. в АЕГ „Гео Милев” гр.Бургас. През периода 1993-1998г. следва в ГГФ /специалност „География”/ към СУ. През периода 2001 – 2003г. работи като учител в ГПЧЕ „В.Левски”-гр.Бургас и в ЧАЕГ „Британика”-гр.Бургас.

През периода 2003-2005г. работи като учител по география и английски език в 138 СОУ”Проф.В.Златарски”-гр.София. От 1.01.2007г. до днес е редовен асистент в департамент „География” на НИГГГ.

Със заповед № 01-319 от 17.09.2013г. Борис Казаков е зачислен като докторант на самостоятелна подготовка по специалност „География на населението и селищата” в НИГГГ с научен консултант проф.д-р Чавдар Младенов.

Представените от ас. Борис Казаков документи по процедурата напълно отговарят на изискванията на ЗРАСРБ, Правилника на БАН за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности и чл.33,ал.3 от Правилника за прилагане на ЗРАСРБ в НИГГГ.

Данни за досегашната цялостна научна продукция на ас. Казаков липсват, но са представени 2 негови публикации свързани с темата на дисертационния му труд – „Депопулация на селата в ЮИ България през периода 1946-2011г.” –в сб.”Демографската ситуация и развитието на България”,С.,2014г.; „Типология на селата в ЮИ България според демографската ситуация”-сп.”Проблеми на географията,1-2/2015г.

2. ДАННИ ЗА ДИСЕРТАЦИЯТА И АВТОРЕФЕРАТА.

Дисертационния труд е съобразен с всички изисквания на Закона „За условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности” и правилниците за приложението му.Той отговаря и на традиционните изисквания за подобен род научни изследвания.

Темата на дисертационния труд е актуална от гледна точка демографската криза в страната и заплахите пред националната ни сигурност, които са свързани и произлизат от демографската ситуация в България.

Дисертационният труд е структуриран в увод, 6 глави и заключение . Структурата на труда като цяло отговаря на темата и в достатъчна степен осветлява изследвания проблем.

Обемът на разработката е 174 страници текст, включително 63 фигури и 4 таблици в текста. Към нея са приложени 3 таблични и 30 графични приложения.

Литературната справка на дисертацията обхваща 15 заглавия на латиница, 134 заглавия на български и руски език, 11 статистически издания и 6 интернет адреса.

Този обем на литературната справка е внушителен от гледна точка нивото на подобни разработки и показва добрите познания на докторанта върху литературните източници по проблема.

Уводът на разработката е с обем от 7,5 страници. Спазени са основните изисквания към един дисертационен труд – ясно са формулирани целта и задачите на разработката, обекта и предмета на изследването, актуалност и изученост на проблема, анализ на състоянието и тенденциите.

Глава I на дисертационния труд има обем от 27 страници и е посветена на основни термини и понятия, с които се бори в разработката, както и на подходите и методите на изследване. Като основни подходи за решаването на задачите на дисертационния труд докторантът е посочил системния и географския. Той широко е прилагал в изследването си статистико-математически методи, което е неизбежно при подобна проблематика. **Сред основните демографски показатели докторантът е пропуснал да посочи обаче показателите характеризиращи миграциите а е посочил само такива, които характеризират естественото възпроизводство и отделните характеристики на населението.?!**

Актуално е обяснението на докторанта за същността на термините „Типология” и „класификация”, както и подбора от негова страна на показатели за типологизирането на селата от изследвания регион според демографската ситуация в тях. Доброто познаване на геодемографската теория от страна на докторанта личи и от неговия анализ на методите за клъстеризация, както и използването на няколко подобни метода в разработката му.

Глава II има обем само от 15 страници и е посветена на състоянието и тенденциите в промените на селищната мрежа в изследвания регион през периода 1946 – 2011г. Докторантът е направил историко-географски анализ на възникването на селата от изследвания регион и промените в селищната мрежа. Подробно са анализирани причините за намаляването на селата – обявяване на нови градове, обезлюдяване, присъединяване, отделяне от друго населено място и др. Значителна част от тази глава е заета с анализа на различни категории села в ЮИ България. **Освен анализът на гъстотата на селското население авторът можеше да направи и анализ на гъстотата на мрежата от села в изследвания регион!**

Глава III има обем от 34 страници и е посветена на броя и динамиката на селското население в ЮИ България. Авторът правилно е разкрил основните фактори за промяната в демографската ситуация в изследвания регион през втората половина на XX век – национализацията в селското стопанство, индустриализацията, свързаните с тези процеси миграции. **Не е изяснена обаче причината за нарастването на дела на селското население в ЮИ България до днес /стр.52/.**

Авторът е разграничил различни ареали в изследвания регион, в които селата достигат по различно време максимума на населението си, като същевременно е изяснил и причините за това. Положителен момент в разработката е визуалното

представяне на различните ареали. Същевременно не е изяснена напълно причината за нарастването на миграционния приток в много от селата в изследвания регион!

Положителен момент в разработката е и разграничаването на различни типове динамика на населението сред селата в изследвания регион по метода на Дж.Уеб. Същевременно разпределението на селата трябваше да бъде визуализирано на графика, което щеше да спомогне за по-лесното възприемане на тази част от разработката. Трябваше да бъде направена и карта показваща зоните на концентрация на села с определен тип динамика на населението.

Положителен момент в разработката обаче е класификацията на селата от региона според динамиката на населението им в %! Не са показани причините за появата на различните класове и подкласове селища!

Глава IV има обем от 20 страници и е посветена на естественото движение и миграциите на селското население в ЮИ България през периода 2001 – 2010г. **На много места в разработката са използвани различни крайни години за изследваните периоди или подпериоди – 2010,2011!** Докторантът е изяснил правилно връзката между коефициент на плодовитост и ниво на раждаемост, която не винаги е право пропорционална. **Коефициентът за плодовитост обикновено се отчита средно за 1 жена, а не на 1000 жени.-стр.89!** Каква етническа структура има населението в 3-те села с най-голям брой родени деца? Добре са изяснени причините за разликите в нивото на смъртност в ромски и турски села.-стр.98. **На стр.102 не са изяснени термините. Какво представлява „миграционен прираст“?** Да се прецизират и изразите „Село Равда нараства“!?

Глава V е с обем 34 страници и е посветена на структурата на селското население в изследвания регион. Правилно докторанта е отбелязал, че ВС на селското население е до голяма степен зависима от етническата му структура. Точна е преценката му и относно влиянието на географското положение и природните условия върху промените във ВС на населението. Анализът на профила на полово-възрастовата пирамида на селското население от ЮИ България в сравнение с тази на селското население в България е подробен и доста показателен за състоянието на ВС от гледна точка различните възможности – за възпроизводство, за трудова дейност и т.н. Докторантът правилно е разграничил 4 разновидности полово-възрастови пирамиди – на българско курортно село, на българско село от вътрешните ареали от ЮИ България, на турско и на ромско село. **На стр.113 не е изяснено защо ромските села от региона имат по-слабо застаряване на населението си?**

Положителен момент в разработката е анализът на възпроизводствените типове ВС на населението според класификацията на Зундберг в селата от ЮИ България. Такъв момент е и анализът на фертилните контингенти жени в селата от ЮИ България. Състоянието на ВС на селското население от ЮИ България е анализирано и чрез коефициента за възрастова зависимост, с което се дава по-пълна представа за реалната картина на ВС. От този анализ става ясно, че в селата от изследвания регион с висок коефициент на възрастова зависимост, възрастното население/над 65г./ също има висок дял и корелационния коефициент достига 0,82. Тази зависимост не е в сила когато има висок дял на децата. Тогава обикновено има нисък коефициент на възрастова зависимост.

Стойността на изследването нараства и от анализа на ВС на населението в региона чрез коефициента за демографско заместване. Авторът е изчислил че в близките 5 години хората, които ще достигнат възраст над 65 години, ще бъдат заместени само в 75% от хора, които ще встъпят във възраст 15-19 години при положение, че влиянието на миграциите е минимизирано. На фона на страната ни се оказва, че в селата от ЮИ България коефициентът на възрастово заместване е по-висок, което може да се оцени като положителен факт.

Докторантът е направил и класификация на селата от ЮИБ според ВС на населението им, като е предложил 3 типа ВС- прогресивна, стационарна и регресивна. За тази класификация не е ползвал Г.Зундберг, а разработка на проф.Ч.Младенов от 2013г. За основен критерий е избран дялът на децата /0-14г./На тази основа авторът е разкрил съществуването както на 3-те типа ВС, така и на 3 подтипа.

Докторантът е използвал и допълнителни измерители на състоянието и динамиката на ВС на населението през периода 2001-2011г. – средна възраст, относителни дялове на децата и възрастните и интегрална оценка на ВС/правилно авторът е посочил формулата по която се изчислява тя/.Последната има силна корелация със средната възраст.

При анализът на половата структура на населението от изследвания регион е използвано съотношението мъже/жени, но то не е обвързано с възрастовата структура и не е направен анализ на ПС по отделни възрастови категории!

Важна част от докторската разработка представлява анализът на етническата структура на селското население от изследвания регион. **Докторантът обаче не е разграничил „основен етнос” от „етнически групи”/стр.130/! В тази връзка въпросът ми към него е: Кои са етническите групи в населението на България? По тази причина е неприемливо да се съгласим с класификацията на селата от ЮИБ на базата на съотношението на 3-те основни етноса!** По принцип обаче поделянето на селата от изследвания регион на класове и подкласове на базата на съотношението между българския, турския и ромски етноси има както научно, така и практико-приложно значение. С практическо значение е и анализът на селата обвързващ тяхната големина и етническата структура на населението им.Правилно докторантът е разкрил редица социално-икономически проблеми свързани с различната комбинация между 3-те етноса. –стр.136,137.

Глава VI има обем от 32 страници и е посветена на типовете села в ЮИБ според демографската ситуация в тях и проблемите им от различно естество.Това прави тази част от разработката ядро на докторантурата. Според характера на демографската ситуация определен на базата на 12 показателя са разграничени 5 типа села. За всеки тип са набелязани и основните проблеми, като докторантът правилно е преценил различната тежест на проблемите. За различните типове села авторът е анализирал и различното съотношение между българския, турския и ромски етнос, с което нараства научно-приложния характер на разработката. Той е изложил и своето виждане относно причините за различните съотношения между трите етноса.

Научно-приложния характер на разработката нараства и от анализа на местоположението спрямо областните центрове на селата от различните типове,което оказва силно въздействие върху демографската ситуация основно чрез наличието на

работни места и миграциите. В тази връзка правилен е извода на автора, че в селата с преобладаващо българско население около Бургас и Ямбал с отдалечаването от областните центрове се отбелязва влошаване на демографската ситуация, докато в селата с преобладаващо турско население такава зависимост не се наблюдава.

Важна социално-икономическа характеристика на населението е образователният му статус. В тази връзка основателно докторантът е анализирал образователната структура на селското население от ЮИБ, защото тя влияе върху репродуктивното поведение, заетостта, начина на живот и т.н. Авторът е разкрил една негативна тенденция за страната ни като цяло – в селищата с по-благоприятна демографска ситуация образователната структура на населението е по-влошена. Това от своя страна предопределя бързото влошаване и на демографската ситуация в близко бъдеще поради безработица, изселвания и др. Правилно авторът е направил и извода за значителната разлика в образователната структура на българското, турското и ромско население. Като цяло селското население от ЮИБ има по-влошена образователна структура от тази за страната, което е сериозен социално-икономически и демографски проблем за региона и страната. Докторантът разбираемо е свързал състоянието на образователната структура на населението със състоянието на образователната инфраструктура, защото липсата на училища в определени селища води до преселвания и промени от демографско естество.

Важен проблем не само за селските жители на изследвания регион, но и за страната като цяло е икономическата активност на населението, която е тясно свързана с демографската ситуация. В тази връзка докторантът правилно се е насочил към анализа на икономическата активност на селското население в ЮИБ и е разкрил редица зависимости-ниска заетост в селата с концентрация на роми и значително по-висока заетост в селата с българско и турско население.

Заключението на дисертационния труд е с обем от 4,5 страници, което според мен отговаря напълно на огромния материал в труда. От друга страна обемът на заключението не се налага да бъде по-голям, защото повечето проблемни въпроси са изяснени в останалия текст на разработката. Като цяло заключението обобщава резултатите от дисертацията в научно-познавателно и практическо направление. То дава добра представа за свършената работа от докторанта в разработката.

Авторефератът на дисертационния труд отговаря напълно на съдържанието на разработката.

Авторът е посочил 4 приноса на дисертационния си труд, с които съм съгласен напълно, защото те отговарят на извършеното от него.

Към дисертационния труд могат да се направят и следните забележки:

1.Номерацията на увода, отделните глави и заключението е нетрадиционна и това води до объркване за читателите!

2.Докторантът е пропуснал да посочи сред основните демографски показатели тези за миграциите а е посочил само такива, които характеризират естественото възпроизводство и отделните характеристики на населението.?!

3.Не е изяснено на каква база авторът приема за големи села тези с повече от 2000 жители в страната и над 1000 жители в ЮИ България /стр.41/!

4. Не са прецизирани редица термини, като „миграционен прираст” например.

В дисертационния труд е обработен огромен по обем литературен материал, който е систематизиран и коректно интерпретиран.

Основните приноси в труда са в обогатяването на съществуващи знания, а предложените методи за изследване имат научен и приложен характер.

Най-общо научните достойнства на дисертационния труд са:

1. Широкото прилагане на статистико-математически методи в изследването, което е неизбежно при подобна проблематика.

2. Визуализирането на разработката.

3. Класификацията на селата от региона според динамиката на населението им.

4. Разграничаването на 5 типа села в изследвания регион според характера на демографската ситуация в тях определен на базата на 12 показателя.

Дисертационния труд и направените публикации от докторанта определено са негово самостоятелно дело, което личи от доброто му познаване на методите на изследване и успешното им адаптиране в изследвания регион.

Заключение: Представеният труд е актуален, дисертабилен и е в завършен вид. Докторантът е показал необходимите знания и умения за успешна самостоятелна научна работа, като е използвал съвременни научноизследователски методи и традиционни такива. От направеният анализ и получените резултати в дисертационния труд се вижда, че формулираната цел е успешно изпълнена. Независимо от направените забележки, основавайки се на горепосочените научни приноси и достойнства на разработката, предлагам на Научното жури да присъди на Борис Казаков научно-образователната степен „доктор” в научната област 4. Природни науки, математика и информатика, професионално направление 4.4. Науки за земята, специалност «ГНС».

София, 4.11.2015 г.

Рецензент:

(Проф. д-р Петър Славейков)